

12.62x25.1	2/3	60 עמוד	גלריה - הארץ	02/06/2023	86327470-7
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונות - 80790					

עולם חדש מופלא

אסף שור ממציא מחדש את ז'אנר הדיסטופיה ב"הדוב", רומן יפהפה וצלול שגיבוריו מוצאים חסד וחמלה גם אחרי החורבן

הוא, ספרו השביעי של אסף שור הוא דיסטופיה פיה חריגה. "הדוב" מתרחש אחרי מלחמה איומה שבה מתו רבים, בישראל שבה אין מכוניות וטלפונים ויש מעט מאוד קפה, חיילי או"ם מסיירים ברחובותיה ודגלה ושטרותיה הפכו לזיכרון רחוק. אך בתפנית מבריקה, שור משתמש בחורבן כרקע עמום לרומן מינורי יפהפה, שהדמויות המוטטות בין בתי הנטושים ממשכות לחיות את חייהן הקטנים, לרקום יחסי אהבה ושארות ולחיות רגעים של חסד ואפילו שעמום. במקום אימה ותוכחה, "הדוב" אפוף תוגה והתבוננות, וגיבוריו אינם שורדים – הם מתקיימים. אפשר לקרוא לזה גרסת הזן של הפוסט-אפוקליפסה.

שותפות גורל עם בעלי החיים

עלילת "הדוב" מתרחשת כמה שנים אחרי המלחמה, כשהתבערה כבר שככה והמציאות הצומצמת לשגרת יום-יום בינות להריסות. אחרי תקופה מעורפלת של אירועים גדולים ועלומים, "עכשיו נותרו רק דשדושים, והם צובעים הכל חיזור; כבר אין לדעת אם הכל דהה כמו חולצה שנשכחה בחוץ, שנשארה בשמש עד שהתקשחה, או שכל זה כך רק בעינינו, ואי שם בחוץ מתנהלים לים עדיין במחוות ענק". מים וחשמל יש לסירור גין, ורוב הזמן הרחובות אינם מסוכנים. "זה לא עולם שרע לחיות בו", כהגדרתה המאופקת של אחת הדמויות.

בפינת עיר שכוחה אחת התארגנו הנתורים מח"דש בבתיים ובקשרים שבהם מצאו את עצמם, כמו משחק כיסאות מוזיקליים של יחסי שארות: להקת יתומים שדואגים זה לזה, גבר שצורף ליחידה משפחתית של אמא וילד בדירה שאליה נכנס במקרה, צעירה שנשארה עם הבחור האקראי שנתן לה טרמפ כשפרצה הלחימה ושדרן רדיו מחזרר מדון שנותר בגפו והפך לקבצן רדוף.

הסיפור נודד בין התודעות של הדמויות הללו ואחרות, מדלג ביניהן בקלילות בכל שניים-שלושה עמודים, וקולותיהן מתלכדים לכדי ישות משותפת ומרובת פנים. התוצאה מרהיבה ביופיה ובעדינו תה, כמו רשת פטריות שאיבירה נדמים כמנותקים זה מזה אך מחוברים בקורים דקיקים מתחת לפני השטח. מעשה הסיפור הייחודי חותר תחת הנחת הנפרדות שמאפיינת את התפישה המודרנית, ומ"עמיד מודל אחר של הכרה ושל כתיבה. "הבהלה,

יוענה גונן

7 ישראל היא דוגמה יוצאת דופן למדינה שאחד מהטקסטים המכוננים שלה הוא רומן אוטופי – "אלטנוילנד" מאת הרצל – אך הספרות הישראלית עצמה אינה משופעת באוטופיות, ונטתה לאורך השנים דווקא ליצירות דיסטופיות. נטייה זו התעצמה בעשור האחרון, שבו זכה הז'אנר לתחייה מחודשת בעברית; אולי בעקבות התערערות האמון בפרויקט הלאומי המשותף, ואולי מסיבות פרוזאיות יותר, על רקע הצלחתן של דיסטופיות ספרותיות וטלוויזיוניות מעבר לים.

דיסטופיות, כפי שמציינים ההיסטוריונים מייקל גורדין, הלן טילי וגיאן פרקש בספרם "אוטורפיה/דיסטופיה", הן בעצם "היסטוריות של ההווה". הן אינן מתיימרות לנבא את העתיד, אלא להסביר לבקר ולתקן את המצב הקיים. משום כך, יצירות מסוג זה שמות דגש על מבנה החברה וסדרי השלטון במציאות הבריונית. הקלאסיקות שביססו את הז'אנר במאה ה-20 דמיינו משטרי ביעותים טוטליטריים, כמו חברה שבה אנשים הם מספרים והשלטון צופה בכל מעשיהם ב"אנחנו" של זמיאטין, או היררכיה חברתית נוקשה שנשמרת בעזרת הנדסה גנטית וסימום ההמונים ב"עולם חדש מופלא" של האקסלי. הגל הנוכחי של דיסטופיות מקומיות משרטט ווועות עתידיות הנובעות מתוך סוגיות ישראליות עכשוויות – למשל, ממלכת יהודה שהוקמה מחדש כתיאוקרטיה משיחית מושחתת ב"השלישי" מאת ישי שריד, או מדינה שבה שולט קומץ משפחות עשירות ותושביה הילידים נסגרו מאחורי חומות ב"העיר המורחית" מאת אילנה ברנשטיין. כמו שניכר מהפסקה הקודמת, דיסטופיות לרוב מתארות מציאות קיצונית וקודרת, רוויה בתחושת סכנה, ומטרתן להעביר מסר פוליטי מובהק, לעתים מובהק מדי. על רקע המסורת המגובשת

ספרים | "הארץ", רחוב שוקן 21 ת"א 6653207
 עורך: עדי ערמון **סגני עורך:** אבנר שפירא ומאיה בקר **עורכת גרפית:** אלה סידו **מפיקה:** מאיה קורוב
צילום השער: DEA / Biblioteca Ambrosiana / Getty Images

26.57x31.59	1/3	60	עמוד	גלריה	-	הארץ	02/06/2023	86327475-2
80790 - בהקשר לציונו - בנימין זאב הרצל								

ספרים

שישי י"ג בסיון תשפ"ג, 1 ביוני 2023

פה הדוב

ישראל הדיסטופית של אסף שור נראית נינוחה הרבה יותר מזו שבה אנחנו חיים היום

יוענה גונן 60

מעשי קונדס במחנה שבויים נאצי 64

שלושה סיפורי אהבה של מרגריט דיראס 67

"הנסיכה הקטנה" הוא עלבון לפמיניזם ולספרות הילדים 62

25.02x29.08	3/3	61	עמוד	גלריה - הארץ	02/06/2023	86327471-8
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציורו - 80790						

הדוב

אסף שור

עורך: מוטי פוגל. הוצאת ספרית פועלים, 156 עמודים, 88 שקלים

בריות, לא בהכרח כאינדיבידואלים או כבני אדם. ספרו של שור מבטא את אותה עמדה מהפכנית, על אף שהוא עוסק לכאורה במלחמה כוללת ולא באסון האקלים.

האושר טמון בהווה

בניגוד לאסוציאציות שמעורר המונח פוסט־אפוקליפסה, על "הדוב" שורה אווירה של יופי ושלווה. העולם המתואר בו אינו חף מסכנות, אך הן אינן עיקר העלילה, שמתמקדת ברגעים צלולים של התבוננות ובקשרים השבריריים בין אנשי שים. תורמת לכך גם הגורה השווה בין אדם לחיה, שמבטלת את ההבחנה המקובלת בין יצורים המִתְקיימים מיום ליום ליצורים הצופים קדימה לעֵת־תיד. "חוט ההשפעה שלהן לא נמתח אל העתיד, אבל זה לא הטריד אותן בכלל. קיומן, מן הבחינה הזו, לא העלה ולא הוריד", אומר המספר על שתי חתולות שמנות. וכמוהן חושב לעצמו אחד הילדים: "בחורף נרקבים העלים ואני מאושר. בקיץ האדמה מתייבשת ואני מאושר. ציפורי העונות עפות וחורף רות ואני מאושר גם בלי לדעת אם אלה אותן ציפורים." הקטטרופה היא תוצאה של הדחף האנושי לשכלל את העולם ללא הרף, ואילו האושר טמון בקיום בהווה כפי שהוא.

גם כהיבט הזה נבדל "הדוב" מדיסטופיות אחרות, שבהן הנרטיבים לרוב טלאולוגיים, כלומר מתקדמים לעבר תכלית כלשהי: הגיבור חווה התפוררות, מתחיל לפקפק בנורמות המקובלות בעורף לם החדש והמופלא ומתמרד נגד המשטר, או שהוא עורך מסע מסוכן למקום שבו, כך מספרים, מצויים פים לו ביטחון וחירות. לדמויות של שור – בין שהן הולכות על שתיים, על ארבע או על שש – אין יעד פוליטי או גיאוגרפי שצריך להגיע אליו. בעזרת השקט הפנימי מבסס שור דיסטופיה שיש בה גם קווים אוטופיים. "הדוב" מחולק לארבעה חלקים, ובחלקו השלישי מתואר העבר של הדמויות, בתקופה הדומה לימינו. זה החלק היחיד שבו צצים טלפונים ניידים, טלוויזיות ואינטרנט, ואנשים עובדים בעבודות שהם שונאים ומתקשים לשלם שכר דירה. החיים אחרי האפוקליפסה אמנם ספוגים בטראומה, אך כאופן אירוני הם נינוחים יותר; והרי החיים שלפני, אלה עם הניידים והסטרים, הם החיים שלנו כיום.

הפרווה של שור איננה פרווה של אירועים דרמטיים, אלא של איפוק מהורהר. בשפה צלולה ומינימליסטית הוא מזכיר שגם אחרי החורבן יש יופי וחמלה, שהעולם היה כאן זמן רב לפנינו וישאר זמן רב אחרינו, וש אפשר למצוא בכך נחמה. הוא מסוגל להקדיש לפתע כמה עמודים לתולדותיו של שולחן – אחורה בומן מהרגע שבנו אותו בנגרייה ועד לעידן שבו במקום שבו עמדה הנגרייה היה ים, "עידנים שאנחנו כורכים יחד כפסק ענק בתוך אחת התקופות הגיאולוגיות, וגם העידנים האלה נפרטו ליצורים רבים, דורות על דורות שבקעו והשריצו, שהזדווגו והמליטו, שאכלו ונאכלו, שנימנמו בשמש ובליילות הצטופפו מן הקרה". תחת ידי הופך השולחן להתבוננות פיוטית בתרבות האנושית ובאדמה העתיקה שנושאת אותה. שור הוא ללא ספק אחד הסופרים העבריים הטובים ביותר שכותבים כיום, ולמרות זאת שמו אינו מוכר כמעט כלל. כמו ספריו הקודמים, גם "הדוב" כתוב בכישרון יוצא דופן, מערער על מוסכמות ספרותיות ומעורר מחשבה זמן רב אחרי שנגמר והונח בצד. זה ספר יפהפה ומפעים, שבימהלך קריאתו נדרשתי לחזור שוב ושוב על פסקאות מסוימות כדי למצוא את העונג מצלילתן ומזוהרן. מוכך, נדמה לי שזאת המלה. ■

מעין תפאורה או משאב לאנושות, בעלת יכולת החשיבה הרציונלית והמוסרית, שתפקידה להכניע את הטבע. אך במרחב הפוסט־אפוקליפטי שמִתְאָר שור, היצורים מכל המינים פשוט קיימים, תרים אחר מזון ומחסה ומטילים את גלליהם במבנים שהיו פעם ספריות וסניפי קופת חולים. על ידי שזירת הרגעים האנושיים והחייתיים יחד, שור מצליח להציג זאת לא בהכרח כמאבק הישרדות, אלא כהוויה טבעית ("אילו ידעה העו שהיא עו, היו רגליה מסתכות זו בזו. אילו ידע הדג שהוא דג, היה שוקע למעמקי הנהר כגוש עופרת", כותב יואל הופמן במבוא לספר "קולות האדמה", על משנתו של צ'ואנג־טסה. "רק האדם מנסה לדעת" בידיעה היודעת. על כן אין האדם מצליח להיות אדם כשם שהעו היא עו, הדג הוא דג, ההר הוא הר והנהר – נהר").

זו בחירה רדיקלית לא רק מבחינה רעיונית, אלא גם פואטית. הרדוקציה של בעלי חיים לכדי דמויות של בני האדם באה לידי ביטוי גם בספרות, ובמיוחד ביצירה דיסטופית גדולה הפיתויה לתמש בהם כסמל לנטייה הפראית בנפש או כמטפורה להתפרקות הציביליזציה. אבל הדוב כאן

הצעה, השמחה, ההקלה – כל אלה עברו בינינו כמו נגיף או כדור במשחק ילדים, והוא נעשה שני כדורים, ארבעה, מאה, מיליון. עשינו אותם יחד. היינו מיתרים שמהדהדים זה את זה, חושב אחד מהם, "כולנו היינו גלים, ופירוש הדבר שהיינו רק בני טויים של הים, ועשויים אותו החומר".

בתוך מארג ההוויות מופיעות פה ושם גם נקודות מבט של בעלי חיים – בהם חתולים, כלבים, תנים ורמשים, וכמוהן הדוב שנתן לספר את שמו. כמו ברומן הקודם של שור, "ארזות לבד" (שנכלל ברשימה הארוכה של פרס ספיר ב-2021), גם הפעם הוא מציב בשורה אחת את כל בעלי החיים, ובתוכם אלה האנושיים, מסיר את המחיצות המלאכותיות בין אדם לחיה ורוקם שותפות גורל עדינה בינינו לביןם. "אני תוהה איך אפשר לכתוב עלינו – על האנשים – כבעלי חיים, כלומר, במלואנו", מציין המספר (שגם תודעתו מבליחה מדי פעם), "כלי לחטוא לכוח הגדול שיש לתרבות עלינו, אבל גם בלי להיכנע לו לגמרי". והוא אכן עמד במשימה. מאז ימי אפלטון, וביתר שאת לאחר עידן הנאורות, שמה החשיבה המערבית דגש על ההפדה בין בני האדם לבעלי החיים, וראתה בחיות